

IDEOLOGIA I PRAXI POLÍTICA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVIII A ANDORRA. ALGUNS EXEMPLES DE L'APLICACIÓ POLÍTICA DELS CONTINGUTS DEL *MANUAL DIGEST*, D'ANTONI FITER I ROSSELL

Resum

El *Manual Digest*, escrit per Antoni Fiter i Rossell l'any 1748, ha estat considerat el primer llibre d'història, geografia i institucions d'Andorra, així com un document pensat per preservar i defensar la particularitat política econòmica, fiscal i tributària de les Valls d'Andorra en un moment en què és posada en qüestió pel nou regne d'Espanya. El *Manual Digest* també és un llibre destinat a garantir el bon govern d'Andorra i, per tant, un manual de bones pràctiques polítiques. Amb aquesta comunicació es volen recordar les fonts bibliogràfiques i documentals que recolzen el treball d'Antoni Fiter i Rossell i comprovar si esmenta la procedència de les informacions o si hi ha contraban d'idees. La comunicació també presenta una mostra documental d'acords, reformes i lleis que afecten el govern i les institucions d'Andorra a partir de la segona meitat del segle XVIII, inspirades en el *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell i el *Politar* d'Antoni Puig Busquets, i examina si en aquests documents legislatius s'esmenten el *Manual Digest* i el *Politar Andorrà* com a documents de suport.

Paraules clau: *Manual Digest*, *Politar Andorrà*, Antoni Fiter i Rossell, Antoni Puig Busquets, Jesuïtes.

**Domènec
Bascompte**

Arxiu del Comú de
Canillo

Abstract: *Ideology and political praxis in the second half of the 18th century in Andorra. Some examples of the political application of the contents of the Manual Digest, by Antoni Fiter i Rossell*

The *Manual Digest*, written by Antoni Fiter i Rossell in 1748, has been considered the first book about history, geography and institutions of Andorra, and also a document thought to preserve and defend the economic policy, fiscal and tributary particularity of the valleys of Andorra at a time in which it was questioned by the reign of Spain. The *Manual Digest* is also a book designed to guarantee the good government of Andorra and, therefore, a manual of good political practices. With this paper we intend to remember the bibliographical and documentary sources which support the work by Antoni Fiter i Rossell and to find out if he mentions the source of information or if there is an exchange of ideas. The paper also presents a documentary sample of agreements, reforms and laws that affected the government and the institutions of Andorra from the second half of the 18th century, inspired in the *Manual Digest* by Antoni Fiter i Rossell and in the *Politar* by Anton Puig Busquets.

Besides, we intend to determine if, in these legislative documents, the *Manual Digest* and the *Politar Andorrà* are mentioned as documents of support.

Key words: *Manual Digest*, *Politar Andorrà*, Antoni Fiter i Rossell, Antoni Puig Busquets, Jesuits.

El perquè de la redacció del *Manual Digest*

A partir del segle XVIII Andorra limita amb dos regnes que havien aconseguit unificar les diverses jurisdiccions territorials feudals (comtats, vescomtats i ducats) en un sol regne. La unificació del territori i l'organització administrativa del regne de França ja era una realitat a principis del segle XVIII. El regne d'Espanya, amb un sistema jurisdiccional i administratiu centralitzat a Madrid, naixia amb la promulgació del decret de Nova Planta l'any 1716, que suprimia els drets i privilegis del principat de Catalunya com a integrant de l'abolida Corona d'Aragó. En el nou mapa polític europeu dels grans regnes o estats, la supervivència d'un minúscul territori com el cosenyoriu de les Valls d'Andorra es feia més difícil d'entendre que durant l'etapa medieval, en què la fragmentació de territoris en petites jurisdiccions era el mapa polític més freqüent. El *Manual Digest* defensa i justifica que el cas d'Andorra, com a territori neutral, és compatible amb la nova Europa i hi té cabuda perquè és un territori amb una jurisdicció, institucions i història pròpia i diferent de la del Principat de Catalunya o la del comtat de Foix, i les mateixes autoritats del país eren les primeres que havien de ser conscients d'aquesta realitat. En paraules del professor Joan Massa:¹ «El moll de l'os que motiva la redacció del *Manual Digest* és la dissipació de les idees confuses i pertorbades dels seus contemporanis andorrans sobre la sobirania i independència de les Valls d'Andorra.» La fragilitat de la situació de les Valls d'Andorra i la constant amenaça que pugui ser incorporada a Espanya o França, com es declararà de forma oberta a finals del segle XIX, requeria d'un text argumental per defensar-se de possibles absorcions.

Per demostrar i reforçar la idea de la sobirania pròpia i independent de les Valls d'Andorra, Fiter i Rossell recorre a la història i a la definició de l'estructura institucional pròpia, que tot i que tenien un origen comú amb les catalanes, cada cop se n'allunyaven i se n'allunyarien més a partir del segle XVIII. El mateix Fiter i Rossell afirma que tots els regnes i repúbliques tenen la seva història o històries escrites, i que Andorra també l'ha de tenir. Aquest és l'objectiu ambiciós que el mou a escriure aquesta obra, i a més és conscient de la dificultat i de la feina que comporta.

Finalment, si Andorra era un territori que quedava desvinculat del Principat de Catalunya, del Regne d'Espanya, del Comtat de Foix i del Regne de França, havia de tenir una forma i

estil de govern propis, i per aquest motiu considera oportú donar una sèrie de recomanacions o màximes, en concret 55, adreçades als cònsols i consellers del Consell General «per la millor conservació de dites valls i nostra comú Patria».²

Les fonts d'inspiració d'Antoni Fiter i Rossell

Antoni Fiter i Rossell, doctor en drets, en paraules d'Antoni Morell,³ és un home que treballa amb mètode, amb un cert rigor, i que ha rebut una cultura no gens menyspreable. Per tant, coneix el treball d'historiadors que han centrat els seus estudis en la història de la Corona d'Aragó i els juristes i filòsofs més rellevants. El mateix autor, en les primeres pàgines de la seva obra ens dona a conèixer els «autors que he llegit i que me han donat algunes notícies, per la present dels quals alguns van citats en ella». En aquesta relació hi consten 41 referències bibliogràfiques, en especial d'historiadors, geògrafs, cartògrafs, lingüistes i etimòlegs, però no hi figuren tots els autors que consulta, els quals apareixen en forma de nota en els diferents capítols, ni tampoc els juristes i filòsofs que també són citats en notes al marge.

Pel que fa a les fonts per dur a terme la seva recerca històrica es pot concloure que se serveix de reconeguts autors humanistes europeus i en especial catalans, aragonesos, valencians i castellans, la majoria eclesiàstics, ja que, com afirma Elisabet Mercadé,⁴ el clergat possiblement va ser un dels col·lectius socials més productius en el camp de la cultura. En la relació de Fiter i Rossell destaquen Jean Cabassut (francès), Gerard Mercator (flamenc), Felip Ferrari (italià), Camil Borrell (italià), Jerónimo Zurita (aragonès), Pedro Medina (aragonès), Juan Biz (aragonès) Pere Tomic (català), Esteve de Corbera (català) i Esteve Barellas (català). Altres no són citats en la relació, però sí en notes al marge. És el cas de Jerònim Pujades (català), Pere Antoni Beuter (valencià) i Ambrosio de Morales (aragonès). També recorre a autors clàssics com Pau Orosi, Anici Manli Boeci o el «Varro de lingua latina». La visió dels fets històrics que presenta Antoni Fiter i Rossell sovint és fantàstica, com la d'autors com Francesc Tarafa, i utilitza fonts basades en el reformisme catòlic sorgit del concili de Trento en la seva línia més avançada.

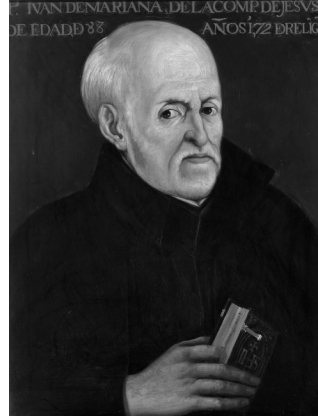
Estudià a la Universitat d'Osca sota la influència del corrent ideològic i teològic jesuïta. Esmenta la consulta d'autors jesuïtes o de formació jesuítica com Pere de Marca, el pare Juan de Mariana, autor que va ser considerat subversiu per la Inquisició, o Daniel Papebroch, també censurat per la seva visió de la fundació de l'orde dels carmelites. En el capítol en què es presenta la vida i obres dels bisbes d'Urgell, en l'esment al bisbe Andreu Capella hi destaca la seva formació jesuïta, i afirma textualment que aquesta congregació religiosa mai no ha estat suficientment lloada.⁵ Entre les biblioteques i centres d'arxiu que

Porta d'entrada de l'antiga Universitat Sertoriana d'Osca, on Antoni Fiter i Rossell va dur a terme els seus estudis de Dret, seu actual del Museu Provincial. (Foto: Turismo de Huesca)

visita, reconeix haver acudit a la del col·legi de Betlem dels Pares Jesuïtes de Barcelona. Els jesuïtes, que serien expulsats d'Espanya el 1767, vint anys després de la redacció del *Manual Digest*, van tenir una presència important a Andorra durant el segle XIX, coincidint amb el moment en què l'obra de Fiter i Rossell comença a ser reconeguda.

També consulta l'autor humanista italià Lorenzo Valla, perseguit per la seva visió crítica de la teologia i la història eclesiàstica basades en l'escolàstica de sant Tomàs d'Aquino. Fiter i Rossell és valent citant aquest autor, i arriba més lluny escrivint en el capítol XIII una dura crítica sobre el pagament dels delmes en espècies i el comportament avar d'alguns eclesiàstics que pensen més en allò terrenal que en allò espiritual, idees pròpies de la ideologia jesuïta, que a més pregona el retorn a l'església primitiva com també fa Antoni Fiter i Rossell. El mateix autor manifesta de forma explícita que no té cap inconvenient que la seva obra sigui censurada i corregida per l'Església de Roma a fi que discerneixi el que és veritable i fals. Conscient del seu criticisme, és possible que aquesta situació influís en la pròpia decisió de prohibir explícitament la publicació de la seva obra,⁶ a més de la que justifica en la mateixa de no donar coneixement de la situació jurídica i política de les Valls d'Andorra als estrangers. A mitjans del segle XVIII podia haver estat una provocació per al nou Regne d'Espanya i el Regne de França, i molt perjudicial per a l'equilibri jurisdiccional d'Andorra, que es posés públicament de manifest la presentació d'un territori que, com diu el mateix autor, no forma part del Principat de Catalunya ni del Regne de França. La raó de ser del seu llibre queda molt clara amb les seves pròpies paraules:

El pare Juan de Mariana. Retrat de Matias Moreno. (Museu del Prado)

Subsisteixen las valls de Andorra per si solas. Component i constituent, una província, o Principat apart, o particular sobirania, no dependint en lo Domini y governatiu, ni en la via judicial de ningú altre, que de sos amantíssims Prínceps, sos Lloctinents o veguers, dels batlles y Oficiais, o brasos de la Justícia, y en lo polítich, y Economich del Consell General, o dels vintiquatre, y dels Concells de Parroquia, y altres comuns.⁷

Fiter i Rossell no vol dur a terme una campanya de presentació de la particularitat del territori andorrà a l'exterior, sinó presentar a nivell intern la particularitat del territori andorrà als mateixos governants del país i convèncer-los-en, a fi que en el futur pugui arribar a ser un Estat independent com ho és avui.

Antoni Fiter i Rossell no és un historiador d'ofici ni és progressista en la visió dels fets històrics ni en la seva divulgació. En el *Manual Digest* no trobem cap referència a historiadors il·lustrats com Narcís Feliu de la Penya, mort l'any 1710, el jesuïta Josep Finestres (1688-1777), el Marquès de Lió, Francesc de Mora i Catà, nascut l'any 1698, Pere Serra i Postius (1671-1748), el valencià Gregorio Mayans (1699-1781) ni tan sols Benito Jerónimo Feijoo, conegut com a Padre Feijoo. Fiter i Rossell es troba allunyat del pensament il·lustrat europeu propi del segle XVIII.

Antoni Fiter i Rossell és un jurista, doctor en drets. En aquest àmbit és on es troba més còmode. De fet, utilitza poques fonts bibliogràfiques perquè ell, més bé que ningú, coneix el dret i el funcionament de les institucions d'Andorra. En aquesta part del llibre Fiter i Rossell, com a veguer episcopal, es converteix en el referent de l'organització política i administrativa d'Andorra. Per tractar aquest aspecte es val dels coneixements propis, l'experiència, els costums i les tradicions, i de la documentació de l'arxiu del Consell i dels comuns, en què les notes al marge o citacions són pràcticament nul·les.

Per a la redacció de les 55 màximes que l'autor porta a terme, més per voluntat o interès propi que per demanda del Consell General, se serveix en especial d'autors bíblics, dels pares de l'església, dels clàssics i de medievals, com Lluçia de Samòsata, Plini el Jove, Boeci, Luci Sèneca, l'emperador Tiberi, sant Agustí, sant Jeroni, sant Crisòstom o Ludovicus Blosius. En aquesta part, Fiter i Rossell ratifica encara més la seva erudició i confirma el seu corrent ideològic i teològic fonamentat en l'humanisme catòlic i la seva formació dins la Companyia de Jesús. El jurista Narcís Casal ja va posar de manifest la influència dels autors jesuïtes en el *Manual Digest*, i així, destaca la influència del pare Ribadeneyra, tot i que no en fa esment específic, i de la seva obra *El Príncep*, escrita com a rèplica a l'obra de Maquiavel, tal com demostra el mateix Narcís Casal en el plagi de la màxima 1,⁸ o com es pot constatar en alguns capítols del llibre o en la majoria de màximes. En concret, en la màxima 7 aconsella prudència en el moment d'actuar i de prendre decisions, i la prudència era un dels principals valors morals dels jesuïtes. També destaca el valor que el poble es guanyi la vida amb el seu treball. La norma principal és que les accions i decisions humanes s'han de dur a terme per acontentar Déu.

La difusió de l'obra

Antoni Fiter va morir l'any 1748 sense haver pogut culminar l'encàrrec del Consell General, tot i que el tenia pràcticament acabat. El mateix autor estableix en l'*Advertència Preludial* al llibre que del manuscrit se'n facin dues o tres còpies bones per conservar en l'arxiu de Casa de la Vall, on s'havien de guardar com un llibre secret.

*Casa de la Vall,
seu del Consell
General. (Foto: Comú
d'Andorra la Vella)*

Susanna Vela va publicar l'any 1998 un article en què presenta l'original del *Manual Digest* i en fa un estudi comparatiu amb la resta de còpies localitzades.⁹

L'original o esborrany de l'obra, no acabada, es va trobar en el fons documental de Casa Rossell i avui es conserva a l'Arxiu Nacional, on també es conserva la còpia que es va fer per a consulta del Consell General, principal impulsor i destinatari de l'obra, i dues còpies que eren en mans de particulars.

La còpia del *Manual Digest* que es trobava a Casa de la Vall per a consulta del Consell General fou duta a terme per un altre autor, proper a Antoni Fiter i Rossell, el mateix que completa les parts que faltaven del llibre i els buits en la mesura que li és possible. Fra Tomàs Junoy afirma que fou acabat per Antoni Puig, l'autor del *Politar Andorra*.

L'any 1946 Bonaventura Riberaigua, secretari del Consell General, autoritzà la transcripció d'una bona part del mateix per a ús intern. Aquest exemplar del *Manual* és el volum que fou publicat l'any 1987 i el referent de què m'he servit per a aquesta comunicació. És l'única còpia que es va fer al llarg del segle XVIII, juntament amb el *Politar Andorrà*, de què tractaré al final d'aquest apartat. La resta de còpies s'escriuran al llarg del segle XIX i aniran destinades al monestir de Bellpuig de les Avellanes, la mitra d'Urgell, l'Audiència Territorial de Barcelona, el Ministeri de Justícia francès i la casa Areny-Plandolit. En el fons documental d'aquesta casa hi ha una còpia de les màximes, que podia haver estat feta durant la segona meitat del segle XVIII.¹⁰ La importància que adquirí l'obra, en especial durant el segle XIX, motiva que en moltes de les mateixes es trobin modificacions, supressions o ampliacions de l'obra original, cosa que mostra que el llibre fou sotmès a

Casa Rossell d'Ordino. Casa on Antoni Fiter i Rossell va néixer i on va escriure el Manual Digest. (Foto: Turisme d'Ordino)

constants revisions i interpretacions. Susanna Vela apunta en l'article que el motiu pel qual el *Manual Digest* es convertí en una obra cabdal i de referència per al Consell General foren els intents annexionistes al llarg del segle XIX, ja fos per part d'Espanya o de França, d'Andorra, amb la consegüent posada en perill de la sobirania d'Andorra. Antoni Fiter i Rossell, en aquest sentit, va ser un visionari. L'obra també va servir de referència a l'hora de prendre decisions que afectaven les relacions polítiques, econòmiques o fiscals entre Andorra i França i Espanya des de París o Madrid.

Un esment a part mereix el *Politar Andorrà*, escrit per Antoni Puig Busquets, prevere d'Escaldes, l'any 1763. L'obra reproduceix en gran part els continguts del *Manual Digest*, si bé els actualitza i sintetitza a fi de fer-los més accessibles i entenedors. Destaca l'annex d'un mapa d'Andorra, el primer fet per un autor andorrà, i el dibuix de l'escut d'Andorra. Aquests afegits o símbols d'Estat reforcen la idea de concebre el territori de les Valls d'Andorra com un territori sobirà i independent. Puig no s'amaga en reconèixer que fa una còpia del *Manual Digest*, i no hi ha cap anotació al marge com en el llibre de Fiter i Rossell. Però no tan sols en fa una còpia *light*, sinó que fins i tot hi fa afegits partint de l'esperit de Fiter i Rossell, com per exemple quan inclou una màxima que aconsella mantenir els camins dels ports en mal estat a fi d'evitar invasions. L'original del *Politar Andorrà* fou lliurat al Consell General «per al major acert, y govern de estas nostras valls...» No es pot parlar de contraban d'idees en el cas del *Politar*, perquè reconeix la procedència de la major part del text i lloa la qualitat del treball de Fiter i Rossell. No en fa condicionament pel que fa a la consulta, motiu pel qual fou més difós i utilitzat que el *Manual Digest*. La senzillesa del llenguatge emprat per Puig també en facilita la consulta. Del llibre també se'n feren diverses còpies al llarg del segle XIX i fou publicat per primera vegada l'any 1982 pel Consell General, cinc anys abans que el *Manual Digest*. Jean Auguste Brutails, en la seva obra *La Coutume d'Andorre*, fa un estudi comparatiu entre l'obra de Fiter i Rossell i la d'Antoni Puig i destaca el mèrit del treball dut a terme per Fiter i Rossell davant l'obra de Puig, considerada vulgar i de poca qualitat i en la qual detecta greus errors d'interpretació d'alguns coneixements legislatius i jurídics i també errors de localització geogràfica d'alguns topònims. El *Politar*, com el *Manual*, influí de manera important en la redacció de monografies sobre la història, situació jurisdiccional, geografia i institucions i dret d'Andorra al llarg dels segles XIX i XX, com la *Relació sobre la vall d'Andorra* de Fra Tomàs Junoy (1838), *Origines historiques de la question d'Andorre* de Charles Baudon de Mony (1885), *De l'Andorre* de Pierre Roch de Roussillou (1923) o *Andorra, el meu país* d'Albert i Jacqueline Puigoriol (1963), amb la qual cosa aquestes monografies, a més de la seva funció d'arma política ja comentada, esdevenen la principal font d'informació i difusió general per al coneixement del nostre país, tant a l'interior com a l'exterior, i posen fi a les reticències que en aquest sentit havia manifestat el mateix Antoni Fiter i Rossell. La

consolidació i reconeixement d'Andorra com a territori independent va disminuir el valor d'eina política i diplomàtica del *Manual Digest* i del *Politar Andorrà* i fa créixer el seu valor informatiu, testimonial documental i bibliogràfic. En els darrers trenta anys, els estudis i les recerques sobre el *Manual Digest* i el seu autor han consolidat la importància d'aquesta obra en el si de la historiografia andorrana, amb la consegüent elaboració d'estudis de contextualització i recerca sobre la mateixa.

El *Manual Digest* i el *Politar Andorrà*, en especial aquest darrer, sempre eren sobre la taula del síndic general o del Tribunal de Corts, i per aquest motiu alguns batejaren el *Manual Digest* com la Bíblia dels andorrans. En l'apartat següent s'aprofundeix al voltant de la influència o no del *Manual Digest* i del *Politar Andorrà* en la presa de decisions i reformes polítiques o en la promulgació de lleis i ordinacions.

El *Manual Digest* i el *Politar Andorrà*, la Bíblia dels andorrans

Antoni Puig és conscient de la importància que té el coneixement de les màximes o, com diu el mateix autor, «reglas de la millor conservació de esta terra», i en el seu llibre escriu que s'haurien de llegir cada any al Consell de Sant Tomàs perquè tots el membres del Consell les coneguin i siguin transmeses de generació en generació, ja que són el recull de les pràctiques de govern dutes pel Consell de la Terra al llarg dels més de 300 anys de la seva existència, i així es va fer fins ben entrat el segle xx. En les decisions dels coprínceps, dels seus delegats, dels seus legisladors, del Consell General o del Tribunal de Corts, els continguts o doctrines del *Manual* i/o del *Politar* hi eren presents la majoria de vegades, ja fos de forma encoberta o clarament manifestada.

La primera referència escrita al *Manual* i al *Politar* en un document oficial la trobem l'any 1859. Malauradament, la desaparició del llibre d'actes del Consell General datat entre el 1745 i el 1860 no ens permet conèixer si els dos llibres havien pogut ser citats amb anterioritat. Tot i així, la forma de govern exposada per Fiter i Rossell ja s'hi troba de forma encoberta dotze anys més tard de la redacció del *Manual Digest*. A continuació dono a conèixer algunes situacions o casos concrets en què l'esperit polític del *Manual* pot ser present.

1761: En un escrit de Mossèn Anton [Puig?] al Sr. Guillem d'Encamp, veguer episcopal, es dona el parer que el Consell de la Vall està per sobre dels consells de parròquia i poden anul·lar les resolucions que hagin fet malament els consells de parròquia. Fiter i Rossell, en l'apartat sobre qüestions relatives a les competències del Consell General, ja diu que els decrets i deliberacions d'algun consell inferior com els de parròquia o de quart poden ser rescindits pel Consell General.¹¹

1762, aprox.: Diverses disposicions del Consell General relatives al funcionament de la justícia, Tribunal de Visura, millora al treball dels mostassàs, contractació de metges i apotecaris i sobre el requeriment d'un permís del Consell General per a l'establiment d'estrangers a Andorra.¹² Aquest document recull bona part dels continguts que són tractats al *Manual Digest*.

1770: Manament del bisbe d'Urgell Francesc Fernández de Xàtiva sobre el nomenament de síndics i el respecte que els ha de tenir el Consell General, i sobre l'elecció dels cònsols.¹³ En el manament que es fa arribar a totes les parròquies es recomana que s'elegeixin per al càrrec de síndic les persones més distingides en naixement, prudents, doctes i de vida exemplar, ja que aquests personatges necessiten les repúbliques. Demana també el respecte al seu dret de vot per part del Consell General. Finalment mana que es proposin els candidats a cònsols en el consell de Sant Andreu, el 30 de novembre, a fi que es tingui temps per analitzar els candidats abans d'aprovar-los o reprovar-los en el Consell de Sant Tomàs, el 21 de desembre. Fiter i Rossell, entre les màximes 6 i 10 recomana escollir per al càrrec de síndic els homes més íntegres, discrets i experimentats. Pel que fa a la qualitat de les persones que han d'optar al càrrec de cònsol s'estén més i ens diu que no poden ser escollits cònsols els estrangers encara que tinguin residència, els solters, els menors de 25 anys, els eclesiàstics, els oficials de justícia ni els carnisers, nuncis, trompetes, lacais (servents) o altres que hagin exercit oficis vils. Tampoc poden ser elegits els que tenen deutes, o estan encausats, així com tampoc els discapacitats físics (cecs, muts i sords), mentals o psíquics ni els alcohòlics. En el rerefons d'aquest document es genera un altre debat: la necessitat d'escollir un síndic procurador general amb amplis poders a nivell de gestió i govern, com a màxima autoritat del país, enfront del poder col·legiat que havia tingut el Consell General, i en el qual la figura del síndic era només la d'un missatger o representant del Consell General. És un pas més en el camí cap a l'Andorra com a territori independent, tot i que Fiter i Rossell és partidari de conservar un Consell General com a òrgan col·legiat.

1770: Un breu del Papa Climent XIV i llicència del bisbe d'Urgell autoritza la instal·lació d'una capella a Casa de la Vall. Quan es va escriure el *Manual Digest* és possible que no existís cap capella ni lloc de pregària a Casa de la Vall, ja que d'haver estat així un creient com Antoni Fiter i Rossell ho hauria recollit. En el comentari de la màxima 7 afirma que la millor regla de prudència, per no errar, és demanar primer a Déu sa divina gràcia i assistència, consell que es posa en pràctica de manera documentada a partir del 1770 amb la creació d'una capella.¹⁴

1775-1778: Disposicions del Consell General sobre l'obligació dels cònsols de registrar de forma interina els estrangers, previ informe de procedència i de bona conducta, que seran

acceptats de forma definitiva pel Consell General. També es mana als caps de casa l'expulsió dels estrangers no declarats ni registrats.¹⁵ La presència de lladres i contrabandistes motiva la presa d'aquestes decisions, que no haurien desplagut a Fiter i Rossell, que en la màxima 42 ja aconsella que no es refugiïn en les valls facinerosos, lladres o rodamóns, i no esmenta els contrabandistes perquè l'any 1748 el contraban de tabac no era una pràctica establerta. Per a l'autor del *Manual* els forasters no aporten res de bo a la societat.

1789-1805: La Revolució Francesa provoca una nova guerra entre França i Espanya, amb greus repercussions sobre la independència, situació política i seguretat ciutadana d'Andorra. Les autoritats andorranes posen de manifest durant la durada del conflicte la seva neutralitat i la voluntat de conservar el coprincipat i de no ser annexats ni a Espanya ni a França, com es confirmarà a partir del decret de l'emperador Napoleó I del 1806. Segur que el *Manual* i el *Politar* varen ser de gran utilitat en aquest moment, com es pot comprovar en un document redactat pel notari Tomàs Palmitjavila¹⁶ en el qual dóna fe del règim polític de les Valls d'Andorra i de la seva independència d'Espanya i de França. És un resum del *Manual Digest* o del *Politar Andorrà*, que no són citats en cap moment. Aquí trobem un cas flagrant de contraban d'idees.

1842: El Consell General demana l'abolició del tribut del delme en espècies com s'havia decretat per a la resta de parròquies del Regne d'Espanya i a França. Aquesta qüestió portarà greus conflictes i controvèrsies amb el Bisbat d'Urgell i no quedarà resolta fins l'any 1905, amb la substitució del delme en espècies per una contribució fixa en metàl·lic. En el decret d'abolició del delme en espècies decretat pel Consell General el 25 de juny del 1842 les Valls d'Andorra es defineixen de manera rotunda com a país lliure i independent, sota la protecció d'Espanya i França. Fiter i Rossell ja ha aconseguit el seu objectiu, i el Consell General ja no dubta de la situació sobirana ni jurisdiccional d'Andorra. Ja hem dit també que Fiter i Rossell és crític en el *Manual Digest* sobre el pagament del tribut del delme, i el pas del temps li està donant la raó. Ja diu que les «dècimes» poden ser derogades per privilegi, costum o prescripció i, per tant, les valls poden oposar-s'hi i contestar-les quan faci falta. Va ser una dura batalla, però al final va ser guanyada pel Consell General. Antoni Puig, al contrari, sembla estar a favor d'aquest tribut, com ho corrobora el fet que transcriu en un apèndix al final del llibre un capbreu del 1716 on consta el que han de pagar les parròquies al Bisbat o capítol d'Urgell en concepte del delme i altres imposicions.

1859: Notes escrites per Tomàs Palmitjavila, secretari del Consell General, en les quals transcriu fragments del *Manual Digest* i del *Politar Andorrà* sobre el lloc on havien de complir les penes els condemnats a galeres, en compliment d'una ordre de la Junta de Cònsols, dels síndics i veguer de les Valls d'Andorra.¹⁷ És una referència directa en un document oficial a les obres de Fiter i Rossell i Antoni Puig. No sabem si és la primera,

però sí que és la primera que hem trobat per a la realització d'aquesta comunicació, i posa de manifest que aquestes obres eren consultades pel Consell General.

1871: El Consell General ordena que els síndics han de vestir amb capa, sabates, corbata negra i barret de cresta. Els consellers han de vestir amb gambeto (capa fins a mig genoll), sabates, corbatí negre i barret de tres pics, com en temps antic. En la mateixa ordinació es mana respectar els torns de paraula i no interrompre els parlaments i comportar-se amb la dignitat i respecte que mereix la il·lustre corporació. També es posa de manifest el secret de les deliberacions i acords del Consell de cara a l'exterior.¹⁸ Fiter i Rossell, en el capítol sobre el mode i forma del Consell, en el subapartat «Proposició i deliberació», ens diu: «Los del Consell han lloablement estilat, y practicat de tot temps anar al Consell en todas las funciones públicas, vestits ab capas de paño de la Terra, o de burell, barret, corobata, o mocador, y sabatas.» Pel que fa al comportament dels membres del Consell General, Fiter i Rossell, en el mateix capítol, recomana que els membres del Consell «guardian Cortesia, y urbanitat tant en son modo de estar, com en lo parlar, que deu ser ab suabitat, y de ninguna manera se les permetra se alteren, ni atropelle de paraulas».¹⁹ D'altra banda, en la màxima 10 posa de manifest la necessitat d'escollir persones discretes per als càrrecs públics.

1881: Antoni Picart i Josep Picart, subsíndic i secretari del Consell General destituït, demanen al ministre d'Afers Estrangers la intervenció de França per a restablir l'ordre i la legitimitat i reprimir els revolucionaris. En el seu escrit es posa de manifest de forma incontestable la influència i nivell de divulgació a què havia arribat el *Politar Andorrà* a finals del segle XIX. Els autors del text utilitzen fins a tres referències del llibre d'Antoni Puig i, a més de citar el llibre, indiquen la part del llibre, el capítol i la pàgina d'on extreuen la informació per recolzar les seves peticions. En concret del llibre 3, capítol 6, pàgines 2 a 3; títol 1, pàgines 8 a 9 i títol 2, capítol 1, pàgines 5 a 6.²⁰

1888: Dues cartes del veguer episcopal Francesc Pallerola al síndic general sobre un procediment judicial en un litigi entre Pere Canturri i el Comú de Sant Julià. Fa esment del *Manual Digest* i en especial del *Politar Andorrà* per argumentar els drets i obligacions dels oficials de justícia.²¹

1902/1907: El Consell General o la Junta del mateix posen de manifest la competència exclusiva del Consell General per dictar sentència en qüestions polítiques o administratives, que no són competència dels delegats permanents o del Tribunal de Corts. En l'argumentació del Consell es fa referència al foli 534 del *Politar* i al 270 del *Manual*.²²

1948: El Consell General aprova, a proposta del conseller general per Sant Julià de Lòria, Julià Reig, la celebració d'actes commemoratius en ocasió del segon centenari de la redacció del *Manual Digest*. El reconeixement a l'obra de Fiter i Rossell es posa de

manifest públicament dos-cents anys després. La desaparició del llibre d'actes del Consell General datat entre el 1745 i el 1860 no ens permet saber si es va fer algun reconeixement en motiu del centenari del llibre l'any 1848.²³

1963: El Consell General aprova la creació del premi literari Fiter i Rossell.²⁴ Aquell mateix any, en el discurs de Cap d'Any, el síndic general es recolza en una màxima del *Manual Digest* per demanar virtuosisme i justícia als governants. En concret es transcriu la màxima 5 que diu «obrar sempre en tot ab rectitut de intenció, y tenir-la sempre per nivell del govern, y regimen».²⁵ És una màxima vàlida en tot moment, ja que el poder polític no sempre actua amb prou justícia o transparència als ulls dels ciutadans. D'altra banda, crida l'atenció el fet que en les actes no es faci cap esment a la celebració dels dos-cents anys de la publicació del *Politar Andorrà*.

Erudició i trànsit/contraban d'idees a Andorra durant la segona meitat del segle XVIII i el segle XIX

¿Es pot afirmar que fins la segona meitat del segle XVIII no hi ha persones erudites a Andorra, que les Valls d'Andorra restaven al marge dels corrents ideològics europeus o que Andorra no coneixia la situació política que es vivia al Principat de Catalunya, a Castella, al Comtat de Foix, o al Rosselló? ¿Podem entendre una Andorra aïllada del món? La resposta és no. Per la seva situació geogràfica i com a lloc de pas que comunica la península Ibèrica amb França, Andorra sempre s'ha vist afectada pel que passava a banda i banda dels Pirineus. Des de la prehistòria s'ha vist influïda per diferents moviments migratoris i culturals. Els primers andorrans coneixien el foc, l'agricultura, la domesticació, el treball de la terrissa, del ferro i del bronze o l'ús de la moneda, com es pot constatar a partir de les troballes en diferents jaciments arqueològics andorrans, si bé en un primer moment no es pot concebre un territori andorrà pròpiament definit, sinó que s'engloba en un territori més ampli de control tribal (andosins) i en el qual els efectes del procés de romanització van ser evidents. Andorra no quedà al marge de la implantació del sistema feudal, i fins i tot se'n beneficià, com es posa de manifest amb la signatura dels pariatges de 1278 i 1288 entre el bisbe d'Urgell i el comte de Foix, que assentava la bases per al naixement del territori andorrà com a jurisdicció independent del Principat de Catalunya i del Comtat de Foix, com posa de manifest Antoni Fiter i Rossell. Les Valls d'Andorra també es van veure afectades per les guerres de Religió entre catòlics i hugonots al segle XVI. Durant el segle XVII Andorra es va veure obligada a allotjar tropes franceses. Tots aquests factors històrics van esdevenir una via d'intercanvi cultural i de coneixements amb territoris veïns. Des de l'Edat Mitjana, Andorra compta amb uns veguers, uns jutges, uns advocats, uns

assessors del Consell i uns notaris, sovint persones que viuen fora d'Andorra, lletrades, il·lustrades i amb ideologies, coneixements i estudis que de ben segur són transmesos als síndics i consellers del Consell General que els transmeten a llurs famílies i coneguts. Tot i així, la principal font d'erudició i de saber era en mans dels eclesiàstics i vicaris de les parròquies, els quals van ser en exclusiva els encarregats de transmetre-ho i adoctrinar els infants i els joves fins a la primera meitat del segle xx. Des de sempre Andorra ha estat un territori que ha tingut la necessitat de comerciar amb l'exterior per sobreviure, situació que ha obligat els seus habitants a desplaçar-se a les regions veïnes o a habitants de les regions veïnes a desplaçar-se a Andorra. Les polítiques matrimonials amb famílies d'altres regions pirinenques properes també han estat una font important d'intercanvi cultural, així com també ho ha estat la presència de treballadors forasters a Andorra o la necessitat d'alguns habitants de les nostres valls d'haver d'emigrar a l'estranger de forma temporal o definitiva per estudiar o treballar. Aquests moviments migratoris han beneficiat l'intercanvi d'idees i experiències entre els naturals d'Andorra i els forasters.

Les famílies benestants tenien interès que algun dels seus fills pogués dur a terme estudis universitaris. En aquest sentit, és de notar la concessió d'un privilegi medieval que permetia a un habitant de les Valls d'Andorra d'estudiar al col·legi de Foix, a Tolosa, i durant el període modern trobem persones amb un alt nivell d'erudició, amb coneixements i idees apreses en escoles universitàries o universitats de Catalunya o França. Andorra, doncs, no resta al marge dels corrents polítics, ideològics, teològics, filosòfics, tecnològics, econòmics i socials, tot i que en alguns moments estiguessin censurats, silenciats o reinterpretats per l'estament eclesiàstic. Durant el període medieval i modern és impensable creure en la llibertat de pensament, sigui en les classes econòmicament més benestants o bé en els grups socials més necessitats. Aquesta situació no es trencarà fins a la segona meitat del segle xix, moment en què els ideals llibertaris i igualitaris es posaran de manifest en forma de revolució.

Al segle xviii el panorama intel·lectual, ideològic i de transmissió del coneixement no és diferent del que hem descrit fins ara. La situació que la fa diferent és la redacció del *Manual Digest* a càrrec d'Antoni Fiter i Rossell, l'any 1748, i de la seva versió simplificada escrita per Antoni Puig Busquets, d'Escaldes, l'any 1763, coneguda com a *Politar Andorrà*, ja que si aquests llibres no s'haguessin redactat, ni Antoni Fiter i Rossell ni Antoni Puig Busquets no haurien passat a la història, com en els casos d'altres personatges d'alt nivell cultural o intel·lectual de cases benestants com l'Areny d'Ordino, la Joan Antoni d'Encamp, o la Molines d'Andorra la Vella, que pel fet de no haver escrit res o deixat mostra del seu saber han esdevingut persones anònimes. En cap moment els llibres són concebuts per donar un coneixement general, destinat a tota la població, ben al contrari, i per tant no poden ser interpretats com una influència del corrent il·lustrat francès a Andorra, tot i que sí que

serveixen per ampliar els camps de coneixements i ideològics als membres del Consell General o a prohoms de les principals cases d'Andorra, que d'aquesta manera entren a formar part de la reduïda elit intel·lectual, almenys pel que fa a la realitat andorrana.

L'exemple del *Manual Digest* i de les fonts bibliogràfiques i documentals que utilitza ens dóna peu a concloure:

1. Que hi ha circulació legal d'idees entre els diferents estats i territoris europeus al segle XVIII, i de contraban en el cas dels llibres censurats o prohibits, i que el cas del Principat d'Andorra no és cap excepció, tot i que el coneixement i debat de les idees no es facin públics a totes les capes de la població.
2. Pel que fa a la metodologia, Antoni Fiter i Rossell no pot ser acusat de practicar el contraban d'idees, és a dir, de no fer referència a les fonts d'informació, ja siguin bibliogràfiques o documentals. El llibre recull un índex bibliogràfic, tot i que és poc sistemàtic, perquè cita els autors i no les obres, o les obres sense el nom de l'autor, i també perquè alguns capítols són plens de notes al marge.
3. Sobre la ideologia i pensament, la clara influència de les tesis jesuïtes no queda prou reflectida només amb l'enumeració i citació de les fonts d'informació i coneixement al llarg del treball, i caldria dur a terme un estudi més acurat, precís i comparatiu amb les obres dels escriptors d'influència jesuïta i d'altres corrents ideològics per poder establir de forma més completa i precisa què hi ha de contraban d'idees i què s'hi troba de collita pròpia, i en concret pel que fa a les màximes en què es poden trobar alguns indicis de plagi. En altres capítols, les seves fonts d'inspiració són el costum andorrà. En aquest cas és un autor empíric i parteix dels usos i costums de la societat andorrana per convertir-los en els principis ideològics i morals que «han de regir aquesta mateixa societat». La «Bíblia» per al bon govern de les Valls d'Andorra no és un llibre teòric, sinó una obra fruit de la praxi i destinat a la praxi, basada en la circulació d'idees entre la societat i l'ideòleg.
4. Es pot considerar nul·la la influència ideològica del *Manual Digest* i del *Politar Andorrà* en les regions pirinenques properes a Andorra, ja que la seva difusió va ser molt restringida, fins i tot dins les mateixes Valls d'Andorra, i perquè la situació jurisdiccional i institucional que es forja a Andorra és molt diferent de la d'altres territoris pirinencs. Fora d'Andorra aquestes obres van contribuir a entendre més bé la situació jurisdiccional i institucional d'Andorra per part de les institucions properes als coprínceps, i en especial a les judicials. La publicació d'aquests llibres durant la dècada dels anys vuitanta del segle passat ha de permetre un millor coneixement dels orígens del Principat d'Andorra com a territori independent dins dels Pirineus, ja que sovint encara hi ha molt desconeixement o moltes idees confuses.

Fonts bibliogràfiques

- BAUDON DE MONY, Charles (1885). *Origines historiques de la question d'Andorre*. París: Alphonse Picart.
- BRUTAILS, Jean Auguste (1904). *La coutume d'Andorre*. París: Ernest Leroux.
- CANTURRI MUNTANYA, Pere (1998). «Història i llegenda del Manual Digest», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra Vella.
- CASAL FONSDIEVELA, Narcís (1998). «Idees polítiques en les màximes d'Antoni Fiter i Rossell», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.
- FITER I ROSSELL, Antoni (1987). *Manual Digest*. Andorra la Vella: Molt Il·lustre Consell General.
- JUNOY, Tomàs (1838). *Relació sobre la Vall d'Andorra*. Tolosa: Imprimerie Ph. Montaudin.
- Manual Digest: 250 aniversari*. Catàleg de l'exposició. Govern d'Andorra, 1998.
- MAS CANALIS, David (1998). «L'Andorra del Manual Digest», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.
- MASSA SARRADO, Joan (1998). «La Memòria», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.
- MERCADÉ, Elisabet (2008). «La diversitat en la historiografia catalana del segle XVIII: Fonts per al seu estudi», a *Pedralbes*, 28, p. 691-708.
- MORAN OCERINJAUREGUI, Josep (1998). «Estudi lingüístic del Manual Digest d'Antoni Fiter i Rossell», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.
- MORELL MORA, Antoni (1998). «La filosofia jurídica del Manual Digest», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.
- PUIG BUSQUETS, Antoni (1982). *Polítar Andorrà*. Andorra la Vella: Molt Il·lustre Consell General.
- PUIGORIOL, Albert i Jacqueline (1963). *Andorra, el meu país*. Andorra la Vella: Antoni Aristot Gomà–Junta de Cultura del M.I. Consell General.
- ROCH DE ROUSSILLON, Pierre (2005). *D'Andorre / De l'Andorre*. Col. L'Andorra dels Viatgers, núm. 3: Els francesos. Andorra la Vella: Govern d'Andorra.
- RODRÍGUEZ ROSSA, Francesc (1998). «El patrici Anton Fiter i Rossell», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.

— (1998). «Ja diu el *Manual Digest* que...», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.

VELA PALOMARES, Susanna (1998). «L'original del *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell i les seves còpies. Assaig de reconstrucció de la seva composició», a *Manual Digest: 250 aniversari*. Andorra la Vella.

Fonts documentals

Arxiu Nacional d'Andorra/ Arxiu de les Set Claus:

Llibre d'actes (1864- 1940)

Llibre d'actes (1940-1961)

Llibre d'actes (1961-1969)

Documentació en paper s. XVIII-XX

Arxiu Nacional d'Andorra/Arxiu Casa Areny Plandolit, documentació en paper

Arxiu Nacional d'Andorra/Arxius del Ministeri d'Afers Estrangers francès, CPA

Arxiu Comú de Canillo, document solt del 1770 dins el llibre d'actes núm. 4

Notes

- 1 Joan MASSA, 1998.
- 2 *Manual Digest*, f. 7.
- 3 Antoni MORELL, 1998.
- 4 Elisabet MERCADÉ, 2008.
- 5 *Manual Digest*, f. 386.
- 6 El pare Mariana també va prohibir la publicació del seu tractat de la Companyia de Jesús fins després de la seva mort.
- 7 *Manual Digest*, f. 122.
- 8 Narcís CASAL, 1998.
- 9 Susanna VELA, 1998.
- 10 ANA/ACAP, doc. 6805.
- 11 *Manual Digest*, f. 265.
- 12 ANA/ASC, doc.4484.
- 13 ACC document solt de 1770 en el llibre 4 (Llibre de consells i comptes, 1782-1811).
- 14 ANA/ASC, doc. 1825.

- 15 ANA/ASC, doc. 1775-1778, 1824.
- 16 ANA/ASC, doc. 1859.
- 17 ANA/ASC, doc. 3229 i 3741.
- 18 ANA/ASC, Llibre d'actes (1866-1940), f. 29 r°-v^o.
- 19 *Manual Digest*, f. 243.
- 20 ANA/AMAE, Archives Diplomatiques, CPA, vol. 5, fol. 200-203. Publicat en el *Diplomatari del segle XIX*, p. 288-291.
- 21 ANA/ASC, doc. 4027 i 4077
- 22 ANA/ASC, Llibre d'actes (1866-1940), f. 153 i 194.
- 23 ANA/ASC, Llibre d'actes (1940-1961), f. 121.
- 24 ANA/ASC, Llibre d'actes (1961-1969), f. 492.
- 25 *Ibid.*, f. 551.